

STAROŘECKÉ MÝTY

Povrch Peloponésu ve vztahu k mytologii:

- **80% povrchu** Řecka pokrývají **hory**
- indoevropské kmeny považovaly hory za posvátné, i v těch řeckých přebývaly **mytické bytosti**:

- **satyrové**: nevábného vzhledu, napůl **lidé** a napůl **kozli**, tvořili doprovod boha **Dionýsa** a rádi pronásledovali nymfy a někdy **škodili lidem**, po dosažení vyššího věku bývali označováni jako:
- **silénové**: jiné zdroje uvádí, že **Silén** bylo jméno **nejstaršího**, bělovlasého satyra, jenž vystupuje i v některých **mýtech**:

satyr s kozlem

- nejznámější z nich vypráví, jak se starý satyr Silén **opil při slavnosti boha Dionýsa** a ztratil se v lese:
 - vesničané ho našli a přivedli ke králi Midasovi, jenž ho přijal a pohostil
 - Silén mu za to nabídl, že mu splní **jakékoli přání**, pokud ho propustí
 - Midas si přál, aby se vše, čeho se **dotkne**, proměnilo ve **zlato**
 - málem však zemřel hladu, protože všechno, i **jídlo** se mu pod rukama měnilo ve zlato...
 - prosil tedy Dionýsa, aby ho tohoto prokletí **zbavil**, a ten mu poradil, aby se umyl v **říčce Pactolu**, která se poté stala **zlatonosnou**

- **Midas** si po této zkušenosti **zošklivil bohatství** a učil se **hudbě** u **Orfea**, přičemž se stal ctitelem **lesního boha Pana**
 - Pan jednou opovážlivě vyzval boha **Apollóna** k hudební **soutěži**, kterou ale prohrál
 - mezi posluchači byl i **Midas**, který jediný s výsledkem nesouhlasil a Apollón mu za trest přičaroval **oslí uši**
 - podle některých verzí je Midas skrýval bujnými **vlasy**, takže o tom věděli jen jeho **holiči**, kteří toto tajemství nesměli prozradit
 - jeden z nich to nemohl vydržet, a tak v polích vykopal **jámu** a do ní to tajemství pošeptal a zasypal – na místě však vyrostlo **rákosí**, které zvěst o oslích uších **šeptalo**, a tak se zvěst dostala mezi lidi
 - podle jiných verzí Midas své holiče vždy **popravoval**

- **nymfy**: nesmrtelné **víly**
 - stejně jako bohové i ony pojídaly **ambrósii**
 - žily v přírodě (např. ve **stromech**, v **bystřinách** či **studánkách**), na zemi i na horách
 - měly věštecké a léčitelské schopnosti
- **kentauři**: napůl **lidé**, napůl **koně**
 - byli **divocí** a živili se syrovým masem
 - žili v **Thesálii** (jež proslula svými koňmi) a při válce s **Lapithy** (jeden z mytických kmenů) byli poraženi
 - většina z nich nenávidí lidi

- často nezkrtní tvorové, kteří ve vinném opojení páchali násilností
- asi nejznámější kentaur byl Cheirón (též Chiron):
 - nejstarší a nejmoudřejší z kentaurů
 - učitel mnoha hrdinů, které vyučoval již od mala (Herakles, Iáson, Achilles aj.)
 - učil je hodu oštěpem, bojovým schopnostem, jízdě na lehkých vozech, ale i hudbě, lékařství, věštění, vůdcovství atd.
 - patří ke klidnějším kentaurům, lidem byl nakloněn, dokonce považován za nejušlechtilejšího kentaura ze všech

Achilles na kentauru Chironovi

nástěnná malba z Herkulanea: *Cheirón učí Achilla hrát na lyru*

- **Pan**: původně olympský bůh
 - bůh přírody, lesů, luk, pastýřů, ochránce stád
 - má zvířecí uši a na hlavě růžky
 - oproti ostatním olympským bohům byl **ohyzdný**, ti se na něj kvůli tomu dívali s despektem
 - proto prchl z Olympu žít na **zemi do hor** Peloponésu, konkrétně do **Arkádie** (oblast uprostřed Peloponéského poloostrova)
 - byl klidný a veselý, hrál na píšťalu zvanou **Panova flétna**
 - žil ve společnosti horských **nymf**, **satyrů** a boha vína **Dionýsa**
 - dvoří se nymfám, ty ho však pro jeho vzhled odmítají
 - viz např. též **Kršna**: božský ochránce stád a pastýřů v hinduistické mytologii, také hrával na flétnu (neměl však zoomorfní znaky – naopak byl pohledným jinochem)

- také **jeskyně** měly své mytické bytosti, přičemž byly spjaty s **podsvětím** a chtonickými božstvy
 - je patrné, že **představu podsvětí** a jeho uspořádání Řekové přejali z **mezopotamské mytologie**
- na vrcholcích skal sídlili **draví ptáci** a přinášeli lidem **poselství bohů**
 - ze **zpěvu havranů a střízlíků** četli Řekové **budoucnost**
- ohledně zvířat – **bohové** rádi přijímali **zvířecí oběti** a každý z bohů měl oblíbené jiné zvíře
 - např. Afrodita **medvědy**, Apollón **lvy**, Dionýsos **kozly**, Athéna **sovy** atd.

Hranice tehdy známého světa a mytická krajina:

- ještě ve **4. stol. př.n.l.** ležely neznámé a **neprozkoumané kraje** poměrně nedaleko domova starověkých Řeků (větší vzdálenosti se počítaly na **dny** pěší chůze nebo plavby), **geografové** tehdy nedokázali přesně zmapovat ani **pobřeží Peloponésu**
- lidé se vydávali na poutě do slavných **svatyň (Delfy, Delós)**, námořníci a obchodníci sice cestovali po **obchodních trasách**, nevydávali se však za **hranice pobřežních osad** ani přístavů
- jen málo cestovatelů proniklo až k **Héraklovým sloupům** (skalám u Gibraltarského průlivu), které tam podle mytologie postavil slavný hrdina, když plnil svůj **10. úkol**, za touto hranicí se podle představ starých Řeků setkával **den s nocí** – každý večer zde **zapadalo slunce** za sykotu, který vydával oceán, když ohnivý kotouč zhasínal

- ve vzdálených neznámých **končinách na západě** – na protějších březích hlubokého **Ókeanu** (obklopující souš) podle jejich představ žili **Kyklóповé** a další mytické bytosti
- názor, že **souš** byla **kruhová** a **řeky** z ní vtékaly do **Ókeanu** (ten se měl kolem souše obtáčet jako had požírající svůj ocas), odmítali tehdy jen někteří (např. geografové)
- ve vodách **Ókeanu** se na vlnách vznášely **Ostrov** **blažených**, kam se po smrti ubírali lidé, kteří vedli **příkladný život**
- ve světě ležícím na souši za **hranicemi** Řekům známého světa se měly rozprostírat **rajské končiny**
- mnozí Řekové věřili, že **domovem** některých **bohů** byly **exotické země**, z nichž k nim občas zavítali neznámí obchodníci (jantar, zlato, měď, cín, dřevo...)

Doba mytická a historická:

- **datování** se v Řecku začalo používat až v **6. stol. př.n.l.** podle **olympijských her** konaných v Olympii
- předtím se **dějiny** šířily pouze **ústním podáním**
- i proto Řekové považovali **mytické** hrdiny a události z dřívějších dob za pravdivé, tedy za „**historické**“

Antické Řecko a jeho náboženské představy:

- z řeckých autorů se nám mýty dochovaly díky **2 epikům** („mýtografům“), kteří je zaznamenali:
- **Homér** a **Hésiodos**
- právě nejstarší a nejucelenější verzi řeckých mýtů známe od **Hésioda**: *Theogonia (Původ bohů); Práce a dni*

- řeckými mýty se následně inspirovali i **římští autoři**:
- Apollónius Rhodský (3. stol. př.n.l.) napsal *Argonautiku*, jež se měla stát obsáhlostí obdobou Homérových eposů, v níž byl hlavním hrdinou Iáson
 - tehdy oblíbené milostné téma zdůrazněno v Iásonově vášni k Médei
- Ovidius (43 př.n.l.–17 n.l.) ve svém díle *Kalendář* shromáždil mýty vztahující se k náboženským svátkům
- Vergilius (70–19 n.l.) se snažil vytvořit ryze římskou mytologii v díle *Aeneis*, aby byl Řím vskutku právoplatným nástupcem Řecka, přičemž napodoboval Homéra
 - 1. část *Aeneidy* připomíná *Odysseiu*, teprve 2. část *Íliadu* (jež u Homéra Odesseově plavbě předchází)

- už před **pádem říše Alexandra Makedonského** (zhroutil se **323 př.n.l.**), se někteří Řekové náboženským představám svých spoluobčanů **vysmívali**
- v **helénistickém Řecku** (období trvající od roku **330 př.n.l.** do **31 př.n.l.**), kdy celé Řecko ovládli **Římané**, se objevily první **učebnice mytologie**
 - **řecké náboženství** se tehdy rychle **šířilo** i na území mimo Peloponés a ostrovy tradičně ovládané Řeky
- mnohým občanům se však již dříve jevily **mýty** spíš jako **pohádky** pro děti – což ostatně o mýtech tvrdil dávno předtím už i **Platón** (427–347 př.n.l.), který však sám mýty někdy používal, ale jako **podobenství**
- dokonce už filosof **Xenofanés** (580–488 př.n.l.) říkával, že kdyby měli voli a koně ruce a mohli kreslit, kreslili by *“koně koním podobné a voli volům podobné podobizny bohů, i jejich těla taková, jaká mají oni sami”*.

- **filosofové** nicméně používali **mýty**, aby mohli jasně, jednoduše a konkrétně vysvětlit těžko představitelné **abstraktní myšlenky**
 - často přejímali existující mýty, mnohdy si však pro tyto účely vymýšleli **mýty vlastní**
- např. **Sókratés** (469–399 př.n.l.) v Platónových dialozích **používal mýty** často k přesvědčení svých žáků – v roce své smrti jim např. vysvětloval cestu, kterou jeho **duše** projde po smrti v **podsvětí**, kde bude souzena a odměněna podle svých minulých **činů**
- **Aristotelés** (384– 322 př.n.l.) už však přikládal váhu jen **logickému** uvažování a **racionálnímu** myšlení
- **skeptikové** samozřejmě pochybovali o všem, tedy i o pravdivosti mýtů, **epikurejci** je zavrhovali coby nemorální **smyšlenky** odrážející **strach** lidí z bohů, bohy ale nezavrhovali...

- **křesťané** se později snažili veškeré **pohanské** zvyky i představy **vymýtit**, přitom jich však sami mnoho **převzali**:
 - křesťanská představa **Stvořitele** se podobá Diovi (byť trochu staršímu)
 - **pannu Marii** zase uctívají podobně jako kdysi Démétér či Velkou Matku
 - jiní bozi byli převedeni do kultu **svatých** – patronů různých oborů, činností a života (např. bohyně **Héra** byla ochránkyní matek, manželství a šťastného porodu – stejně jako ve středověku **sv. Anna**)
 - sám **Kristus** připomíná pohanská vegetační božstva svým znovuzrozením po své smrti

Uctívání bohů:

- **olympská božstva** byla uctívána po celém starověkém Řecku, přičemž každý **městský stát** měl **vlastní božstvo** (s vlastním chrámem), které coby uctívaný patron **ochraňovalo** dané město: např. Athény chránila **Athéna** (viz **Akropole** s jejím chrámem Parthenon)
 - součástí chrámů byly i chrámové **pokladnice** a posvátné **místo**, kam nikdo neměl přístup (bylo určeno pro samotné **božstvo**)
 - při svátcích těchto bohů se ubíral **průvod uctívačů** (kromě lidí nečistých, potřísněných krví nebo vypovězených z města), všechny náboženské svátky se vyznačovaly **slavnostním veselím** – organizovali je městští **úředníci** a pro celou obec je platili **bohatí občané**, což považovali za poctu (přístup na ně měli zpravidla i **cizinci**, ohromeni jejich slavnostní nádherou)

- tyto slavnosti měly rozličný ráz – patřivaly k nim však shodně **průvody, sborové zpěvy, tance a závody**, na počest boha **Dionýsa** se konala navíc i **divadelní představení**

- jednotlivé **frátrie** (seskupení rodinných klanů) pak měly **vlastní božstva**, která uctívala ve vlastních rodových **svatyních**